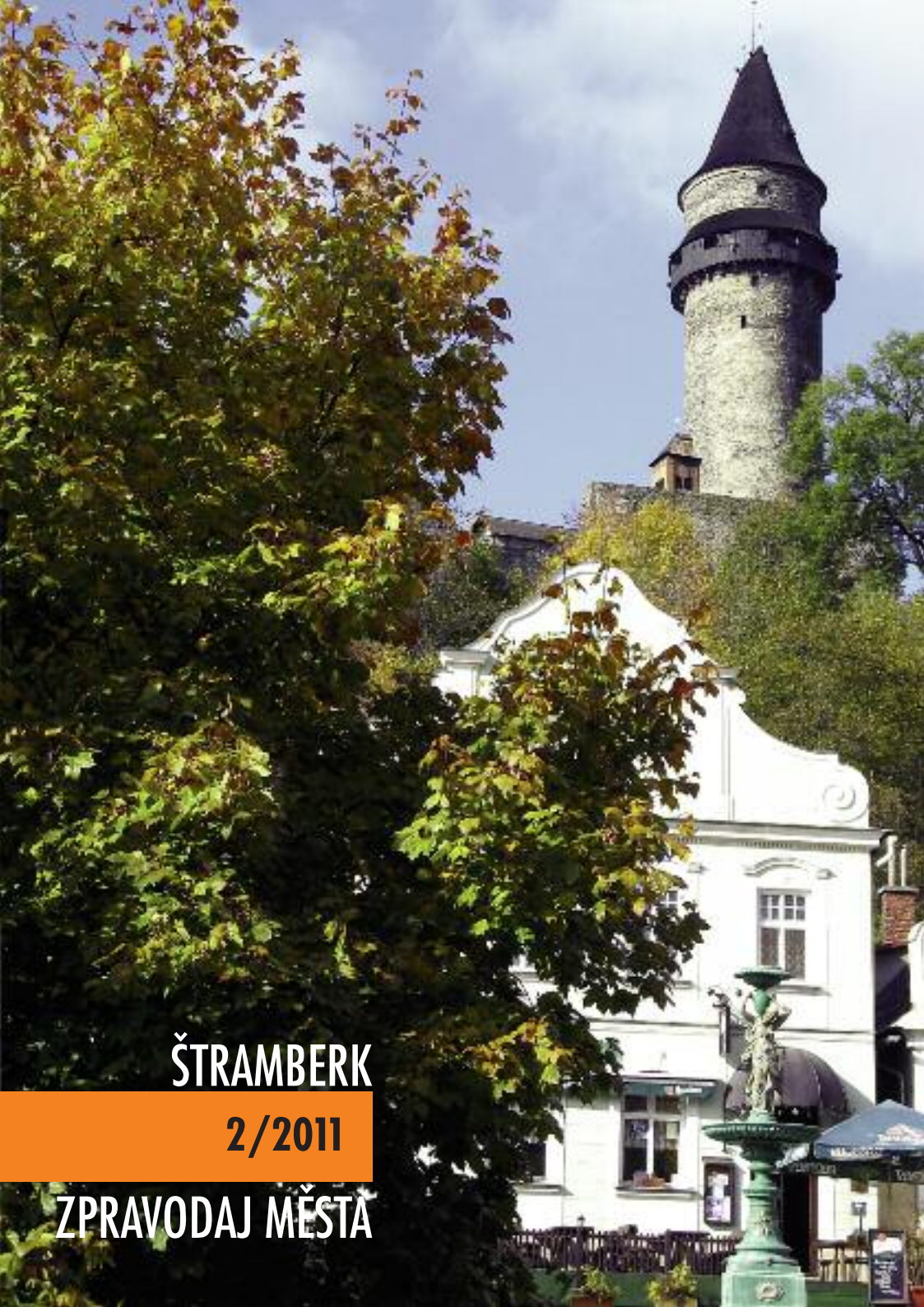
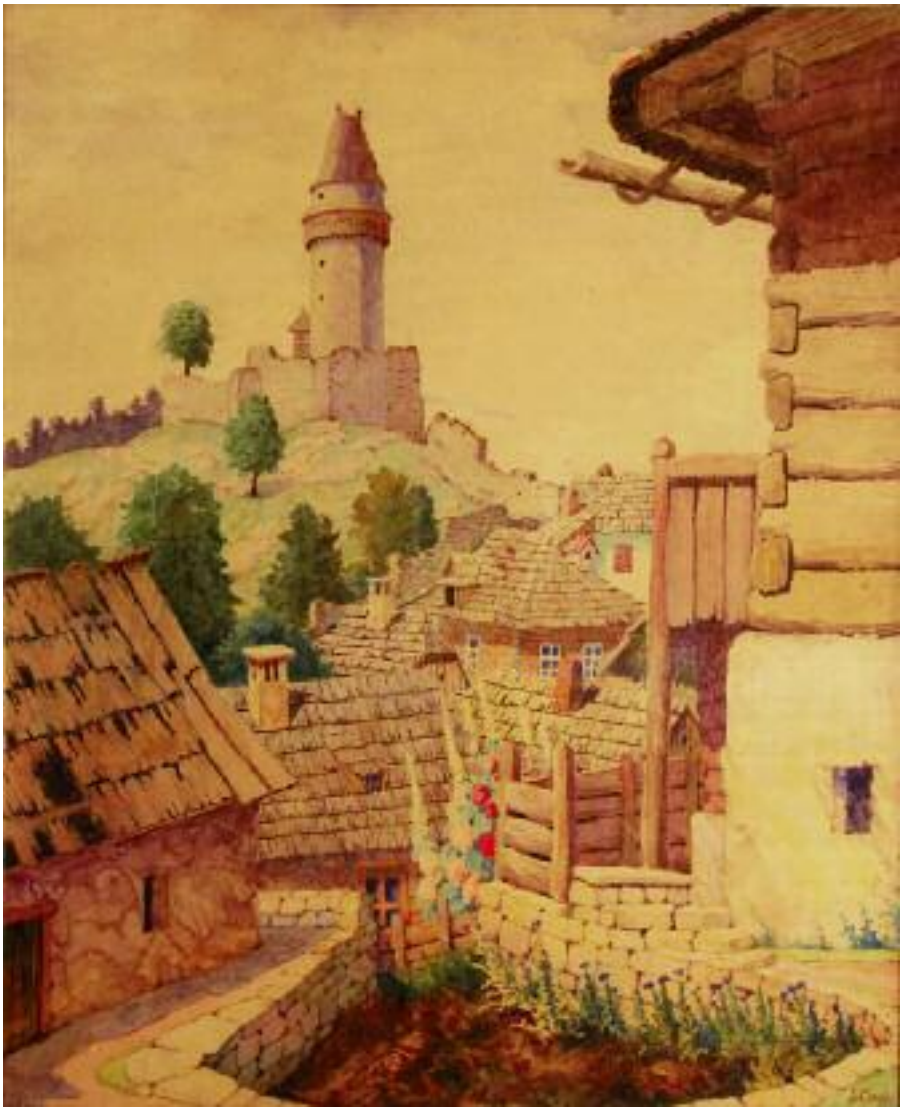

ŠTRAMBERK

2/2011

ZPRAVODAJ MĚSTA

Jan Cmol
Štramberk z Kopce, akvarel, 54 × 44 cm

K článku uvnitř čísla KRÁTKÉ OHLÉDNUTÍ ZA ŘÍJNOVOU VÝSTAVOU

OBSAH

Jaroslav Michna
Štramberský motiv ..... titulní strana obálky

Jan Cmol
Štramberk z Kopce, akvarel, 54 × 44 cm ..... 2. strana obálky

Anna Rašková
Společenské a kulturní akce červenec — říjen 2011 4

Jaroslav Hanzelka
Krátké ohlédnutí za říjnovou výstavou 12

Igor Jalůvka
Okolnosti vypálení Štramberka Lisovčíky 14

Věra Horáková
Štramberské doteky: 30
Podletí 30
Bratři, sestry, buďme jen veselí, bratři, sestry, radujme se aneb Štramberské kupele 32

Jaroslav Kolátek
Štramberské hodiny, akvarel, 42 × 30 cm ..... 3. strana obálky

Jaroslav Michna
Štramberský motiv ..... 4. strana obálky

ZPRAVODAJ MĚSTA ŠTRAMBERKA č. 2/2011

Zodpovědný redaktor: Aleš Durčák (od r. 2001). **Redakční rada:** Jaroslav Hanzelka, Stanislav Hejtmančík, PhDr. Anna Hrčková, Bohumil Kresta, Josef Marek a Věra Michnová. **Přepis a jazyková korektura textů, návrh grafické podoby a výběr reprodukcí:** Aleš Durčák. Copyright si podržují autoři, kteří rovněž ručí za věcnou správnost jednotlivých příspěvků. Redakce si vymezuje právo stylistických úprav a krácení textu. Nevyžádané materiály zůstávají součástí archivu ZMŠ. Adresa redakce: Muzeum Zdeňka Buriana, Náměstí 456, 742 66 Štramberk, tel.: 556 852 240, e-mail: mzb@stramberk.cz, www.zdenekburian.cz. **Vydává:** Městský úřad Štramberk (tisk povolen rozhodnutím č.j. 1217/94–RR–408 referátu regionálního rozvoje Okresního úřadu v Novém Jičíně dne 3. 11. 1994). Vychází: 4× ročně (od r. 1987). **Příloha (samostatně neprodejná):** Štramberk — Sběratelská série pohlednic (od r. 2004). **Výroba:** Tiskárna Beatris, Dobrá. Listopad 2011.

SPOLEČENSKÉ A KULTURNÍ AKCE ČERVENEC — ŘÍJEN 2011

Anna Rašková

Včerejšek je historie. Zítřek tajemství. Dnešek, přítomnost, je dar. Život je neobyčejný a chuť každého momentu neopakovatelná.

Léto za námi, zima před námi. To co nám nedalo léto v plné kráse při své vládě, to nám dává krásný podzim. Předzvěst zimy je sice tady, ale ráz dnešního počasí jakoby nás přesvědčoval o něčem jiném. Počasí jak počasí, běh života nezastavíme. Čas nám odkrajuje stejně, a to je snad jediná spravedlnost na světě.

Prázdninové měsíce jsme zahájili promenádními koncerty v rámci Štramberského kulturního léta. První koncert Stanley´s Dixie street band se bohužel 3. července, kvůli nepřízni počasí, nekonal. Hrad Štramberk, Valašské království připravil 2. a 3. července sympozium uměleckých kovářů Kladivem sem, kladivem tam společně s hradním jarmarkem Řemeslo má zlaté dno. Slunce konečně vysvitlo i na promenádní koncerty. Město Štramberk pozvalo 10. července Velký dechový orchestr Ostrava. Hojně navštívený koncert byl s country skupinou Cizinci. Nejenže nám přálo počasí, ale i nedělní den 17. červenec byl takový příjemný. Restaurace na hřišti, mezi kapkami deště v jediný teplejší večer, uspořádala 23. července letní country posezení se skupinou Cizinci. Den nato bylo chladno a sychravo. Přesto se neděle 24. července vydařila, krásně nám na promenádním koncertu zahrál Komorní smyčcový orchestr Kopřivnice.

Country skupina Cizinci pod vedením Jiřího Krbce, 17. července 2011 (foto Jar. Michna)

Komorní smyčcový orchestr Kopřivnice, 24. července 2011 (foto Jar. Michna)

Další vydařený promenádní koncert byl zase z jiného soudku. Zahrála nám 7. srpna rocková kapela Faunus z Valašského Meziříčí. Posluchačů bylo dost, a Faunus se líbil. Pokračovali jsme 14. srpna koncertem dechové hudby Huťařka z Frýdku Místku. Mladí muzikanti předvedli skvělý výkon, snad i díky tomu, že kapelník pochází z Kopřivnice. Hrad Štramberk, Valašské království připravil na sobotu 13. srpna pravěkou hostinu „Sežrání mamuta" a historickou hostinu Žer nebo zemřeš, pacholku. Všechno se týkalo dobrého jídla a pití. V pátek 19. srpna zopakoval svůj úspěch z Divadelní přehlídky amatérských souborů Dětský divadelní soubor Pod věží sehráním hry Lysistráta aneb kdyby všechny holky světa… V sobotu 20. srpna Relax v podhůří Beskyd společně s podnikateli zopakovali úspěšnou akci Pivní slavnosti. Milovníci dechovky si přišli na své 21. srpna, při promenádním koncertě dechové hudby Jistebnická 13 z Jistebníku. V sobotu 27. srpna sehrál pro štramberského diváka Divadelní spolek Kotouč hru Rozmarný duch. V neděli 28. srpna

Faunus z Valašského Meziříčí pod vedením Radima Hanáka 7. srpna 2011 (foto Jar. Michna)

Pravěká hostina, 13. srpna 2011 (foto Valašské království s. r. o.)

DH Huťařka, 14. srpna 2011 (foto Jar. Michna)

Dechová hudba Jistebnická 13 z Jistebníku pod vedením Ladislava Mariáše, 21. srpna 2011 (foto Jar. Michna)

Sdružení dechového orchestru města Štramberka, 28. srpna 2011 (foto Jar. Michna)

Farmářský trh a Burčákové slavnosti, 17. září 2011 (foto Jar. Michna)

Cimbálová muzika Slanina, 17. září 2011 (foto Jar. Michna)

jsme promenádní koncerty zakončili tradičním vystoupením Sdružení hudebníků dechového orchestru města Štramberka. Benefiční koncert na záchranu kostela sv. Kateřiny se konal 28. srpna a vystupoval Dětský pěvecký sbor Ondrášek ZUŠ z Nového Jičína.

Divadelní soubor Pod věží v amfiteátru sehrál 3. září reprízu úspěšné operety Rudolfa Piskáčka Perly panny Serafínky. Vydařenému dílu sekundovalo vydařené počasí. Ve dnech 17. — 18 září už tradičně proběhly ve Štramberku Dny evropského dědictví (EHD). Přístupné byly všechny památky města. Tato akce se již tradičně setkává s velkým ohlasem a návštěvníky je vyhledávána. Letos jsme tuto akci spojili s farmářskými trhy a Dny moravského burčáku. Štramberské náměstí doslova praskalo ve švech. K tomu pomohlo i krásné slunečné počasí. Hrad Štramberk, Valašské království pozval příznivce pohybu na již tradiční Zátopkovy schody, aneb sportuje celá rodina. Akce se konala také 17. září. Po prázdninové přestávce pokračoval Jazz U Písařů. V rámci cyklu Hvězdy nad Moravským Betlémem nám 29. září zazpíval v kulturním domě Martin Maxa. V tu dobu byla naistalována v Městské galerii výstava 100 let organizovaného včelařství ve Štramberku a v Muzeu Zdeňka Buriana výstava Magické světy Zdeňka Buriana.

Šplh na Trúbu, 17. září 2011
(foto Valašské království s. r. o.)

Říjen začal Dýňobraním na Trúbě. Konalo se 3. října a soutěžilo se při něm o nejlepší vyřezávanou dýni. Svatováclavský festival pokračoval jako už tradičně 20. října koncertem hlubokých žesťů v kostele sv. Jana Nepomuckého. Relax v podhůří Beskyd uspořádal na náměstí 29. října už tradiční Štramberská strašidla. V říjnu byla také v Městské galerii výstava I. Štramberský štětec a v Muzeu Zdeňka Buriana zahájena výstava Pravěk a dobrodružství.

Nesmíme zapomenout v kulturním výčtu na kino a knihovnu. Také tyto instituce se podílejí na rozvíjení kulturního života ve městě.

Přijďte mezi nás, rozšiřte svoje obzory, čas letí a letí, jak jsem už zmiňovala na začátku. Neříkejte si „mohl bych“, ale udělejte to.

Mějte dobrou náladu. Dobrá nálada sice vaše problémy nevyřeší, ale naštve tolik lidí kolem, že stojí za to si to užít.

Život vždycky stál a stojí a bude stát za to, aby byl dožit. Ono se s tím popravdě ani nedá víc dělat.

Jan Werich

A já jen dodávám, záleží pouze na nás, jak ho prožijeme.

TFA Štramberská Trúba 2011, 10. září 2011 (foto Valašské království s. r. o.)

TFA Štramberská Trúba 2011, 10. září 2011 (foto Valašské království s. r. o.)

Koncert Martin Maxa, 29. září 2011 (foto Jar. Michna)

Štramberské dýňobraní, 1. října 2011 (foto Valašské království s. r. o.)

KRÁTKÉ OHLÉDNUTÍ ZA ŘÍJNOVOU VÝSTAVOU

Jaroslav Hanzelka

V říjnu proběhla v městské galerii výstava nazvaná „Štramberský štětec I.“. Jejím cílem bylo ukázat veřejnosti Štramberk trochu jinak. A to pohledem celé řady výtvarných umělců, dnes již nežijících. Návštěvníci měli možnost vidět kolem třiceti pěti obrazů — olejů, akvarelů či grafik, znázorňujících městečko v proměnách času a ročních období.

Nechci teď obšírněji psát o každém z autorů, bylo jich zastoupeno bezmála dvacet, avšak o některých se zmínit chci, nejspíš z důvodu, že jsem si je sám více oblíbil.

Bohumíra Jaroňka netřeba představovat. Pravdou je, že ve vedlejší galerii na náměstí je možno vidět daleko obsáhlejší a výpravnější výstavu jeho díla, ale domnívám se, že zde nemohl chybět už proto, že výstavy výtvarného umění ve Štramberku kdysi vlastně s dr. Hrstkou prvně pořádali.

Rovněž J. V. Sládek, akademický malíř z nedalekých Hukvald se ve své tvorbě zaměřoval na regionální motivy, ať už byly z jeho rodiště, či spojené s tvorbou Leoše Janáčka. Městečko pod Trúbou si velmi oblíbil. Je to vidět z celé řady jeho obrazů, zvláště jemně snové litografie jsou velmi krásné.

Frenštátčan Jan Hrnčárek se inspiroval rodným krajem zcela. Zvláště jeho grafická tvorba je velmi pozoruhodná. I při psaní tohoto článku marně vzpomínám, které místo dnešního Moravskoslezského kraje či Beskydských hor jsem od něj neviděl ztvárněno. Vždyť štramberský motiv v jeho podání jsme na výstavě mohli vidět pětkrát.

Posledním autorem, o kterém se zmíním, je malíř Josef Treuchel. Velmi se mi líbí jeho barevné kompozice, které vytvářel olejovými barvami. Některé jsou více abstraktní, ale vždy barevně vyvážené a příjemné.

Sám jsem měl z uskutečněné výstavy dobrý pocit. I reakce veřejnosti byly kladné, je to vidět v zápisech návštěvnické knihy. Škoda jen, že jsme se trefili termínově do podzimního období, navíc po sezóně, návštěvnost by byla jistě vyšší. Nicméně máme možnost navázat na dávné tradice výstav ve Štramberku a podobnou akci zopakovat třeba příští rok v lepším čase. Také věřím, že si lidé častějším kontaktem s krásnými věcmi zvedají kulturní úroveň, obzvláště v dnešní době je to nutné, tak proč jim podobné možnosti nedopřát v hojnější míře?

Závěrem si vypůjčím motto Adolfa Hrstky, které je napsáno nade dveřmi v městské galerii: *„Važme si toho, co tu ještě máme“*… Myslím, že mu docela rozumím.

J. V. Sládek
Štramberk, perokresba, nedatováno

OKOLNOSTI VYPÁLENÍ ŠTRAMBERKA LISOVČÍKY

Igor Jalůvka

Lisovčíci jsou v povědomí Moravanů známi coby polští kozáci, kteří se prohnali Moravou počátkem února 1620, kdy spěchali na pomoc ohrožené Vídni. S tím jsou spojeny i události v Holešově a známá kauza s Janem Sarkandrem. O dalších výpravách lisovčíků proti valašským vzbouřencům v letech 1623—24 jsou však informace pouze kusé. Pokud jde o regionální historii Lašska, ***vypálení Štramberka, Ženklavy a Rybího 21. února 1624*** *polskými lisovčíky patří mezi dosud nezmapované události našeho regionu. Za pomoci komparace zápisů v mnoha moravských městech s polskou historiografií jsem se pokusil v tomto článku osvětlit i tyto méně známé události třicetileté války.*

Je skutečností, že až do doby napoleonských válek hrozily matky v německých zemích svým neposlušným dětem, že když nebudou hodné, vezmou si je „polští kozáci". Původně to byli příslušníci litevských loupeživých tlup, které využily zmatků rusko–polských válek (1604—1618) ve svůj prospěch. Myšlenka vytvořit z takových lidí dobrovolnou jednotku a poslat ji z Litvy co nejdále do ruského vnitrozemí se tehdy zrodila v mysli litevského hejtmana Jana Karla Chodkiewicze, jehož velení podléhaly veškeré polsko-litevské jednotky na smolenské frontě. Tak mohl jeho podřízený, rytmistr **Alexandr Josef Lisowski,** vyhlásit 12. ledna 1615, že ti z loupežníků, kteří s ním půjdou bojovat proti Rusům, budou sice sloužit bez nároku na žold, avšak ti, jež zůstanou, budou bez milosti vystaveni útoku samotných královských jednotek. (Sám Lisowski byl coby plukovník na vrcholu své vojenské kariéry v roce 1609, kdy velel pěti tisícům mužů jako podřízený tušinského cara — Lžidmitrije II.) Po Lisovského smrti (11. 10. 1616) se ve velení lisovským korouhvím vystřídalo několik volených velitelů. Ani tito velitelé však nebyli schopni zabránit **zběsilému plenění a surovostem, které provázely veškeré lisovské akce a přesuny krajem.** Již v Rusku si stěžoval hejtman Chodkiewicz polskému králi, že by bylo třeba zakázat lisovčíkům drancování, zabíjení *chlopů* (nevolníků) a vykrádání chrámů, z čehož lze usuzovat, že to dělali častěji než jiní. Lisovčíci bývali později v habsburských a říšských zemích nazýváni „polskými kozáky". Nemají však vůbec nic společného s oddíly záporožských (ukrajinských, můžeme zde říci polských) či donských (ruských) kozáků. Jízda se totiž v polsko–litevském vojsku dělila na *husarskou* (těžkou) a *kozáckou* (lehkou). Protože lisovčíci byli jezdci, jež bojovali bez ochranné zbroje, jednalo se dle polské vojenské terminologie o kozáckou jízdu, ač žádnými kozáky vlastně nebyli.

Podle plánů, vypracovaných na dvoře Fridricha Falckého v nizozemském Haagu, měla být na podzim 1623 ohrožena Vídeň útokem vedeným ze západu i z východu. Nejvíce se sázelo na intervenci Kristiána Halberstadtského do habsburských zemí, kde se měl spojit s uherskou armádou sedmihradského knížete Gabriela Bethlena, v níž měl mít výraznou účast i hlavní vojevůdce Fridricha Falckého — Jan Jiří Krnovský. Ale z celkového pohledu se akce na západě rozvinuly velmi pozdě a ke všemu vojsko Kristiána Halberstadtského utrpělo 6. srpna 1623 zdrcující porážku v bitvě u Stadtlohnu a bylo Tillym zahnáno na severozápad. Vojenské výsledky západních protestantských sil se rozhodně nevyvíjely podle plánu. V tuto chvíli byl jediným spojencem generálních stavů v Haagu sedmihradský kníže Gabriel Bethlen,

Polský král Zikmund III. Vasa

Sedmihradský kníže Gabriel Bethlen

Juliusz Kossak: Lisovčík

Sedmihradský kníže Gábor Bethlen

podporovaný slezským knížetem Janem Jiřím Krnovským a „nezmarem“ protihabsburského odboje — Jindřichem Matyášem Thurnem.

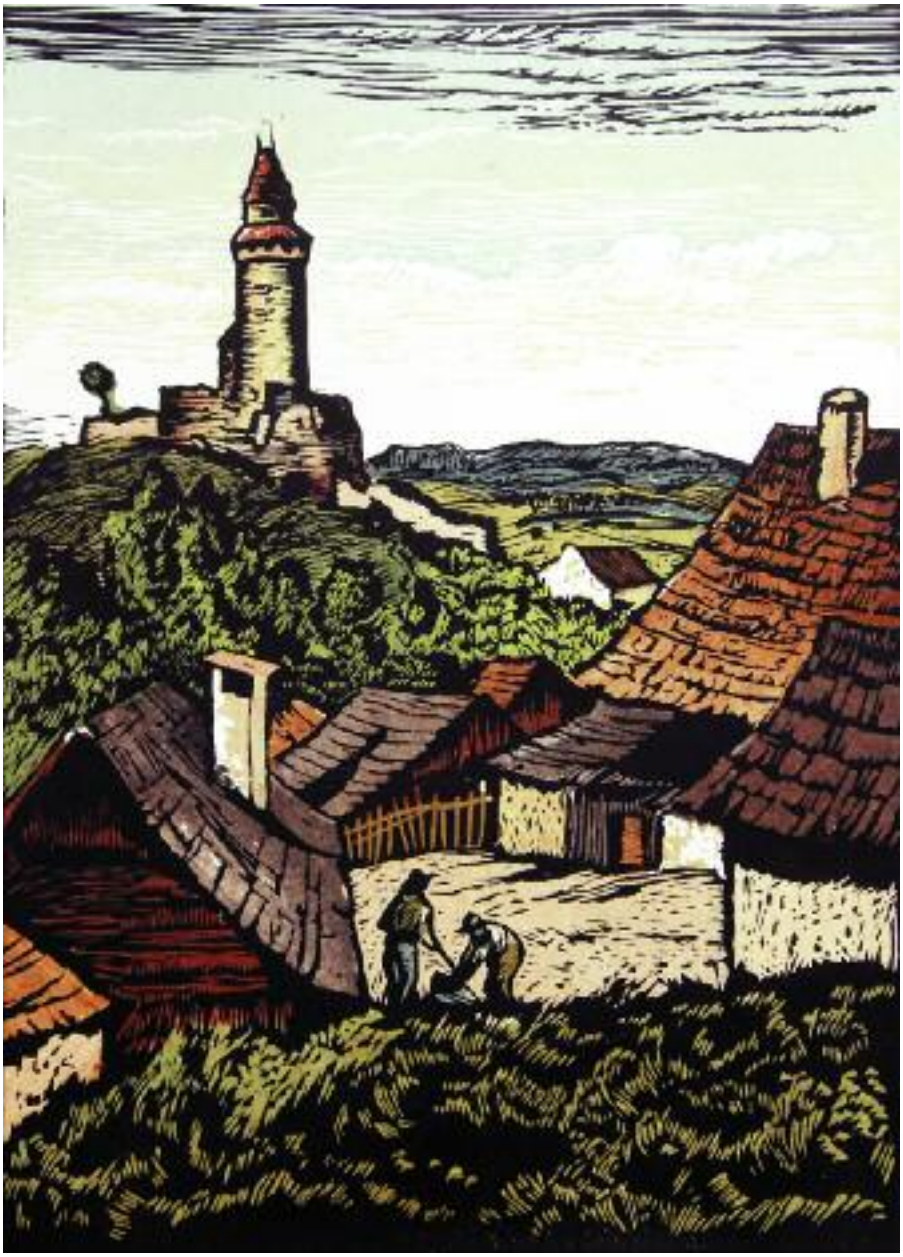
Bethlen se rozhodl obnovit boje s Habsburky. Po překročení moravsko–uherské hranice v polovině října se Bethlen dostal ke Strážnici a Skalici. Montenegro a Valdštejn se utkali s předvojem Bethlenovy armády u Skalice. Srážkou ztratili císařští kontrolu nad celkovou situací a stáhli se před uherskou přesilou k Hodonínu. Valdštejn měl za úkol zastavit protivníkův nápor, ale než začali velitelé uvažovat o nutnosti odpoutat protivníka od přechodů přes řeku Moravu, zahájil Bethlen další fázi tažení a **28. října 1623 celou císařskou armádu v Hodoníně obklíčil.** Rychlá Bethlenova jízda si tak otevřela cestu k loupeživým výpadům do vnitrozemí Moravy.

Na královském dvoře ve Varšavě existovala tzv. křesťanská milice, spolek, jehož snahou bylo co nejvíce připoutat politiku polského krále k Vídni, ne-li přímo zapojit polsko-litevský stát do třicetileté války po boku katolické ligy. Proti těmto snahám stálo nekompromisní stanovisko polských a litevských magnátů v sejmu, kteří naopak nechtěli Polsko zatáhnout do evropských mocensko–náboženských sporů. Sféra jejich zájmu byla totiž namířena proti Rusku, protože vlastnili rozsáhlé statky na východě a ty se snažili mocensky a územně pojistit. Král Zikmund III. zaujímal vcelku neutrální postoj: podřizoval se sice politice a rozhodnutím sejmu, ale zároveň zavíral oči nad verbováním lisovčíků agenty vídeňského dvora. Nakrátko — v létě 1623 — byl proti moravským valašským rebelům vypraven z Polska pluk lisovčíků Kalinowského. Ale mezitím se situace na jihovýchodní Moravě uklidnila, a tak se lisovčíci vrátili v září do Polska. Netušili, že se mezitím u Košic soustřeďovaly velké Bethlenovy síly pro tažení na Vídeň. Jelikož se v říjnu a listopadu 1623 jiná císařská vojska na Moravě nenacházela, přinutilo to Ferdinanda II. opětovně povolat najatou posilu lisovčíků jako nejrychlejší možnou pomoc svému vojevůdci Jeronýmu Caraffovi z Montenegra, jenž byl v Hodoníně obklíčen uherskými vojsky Gabriela Bethlena a zabránit uhersko–turecko–tatarským oddílům, aby pustošily podstatnou část Moravy.

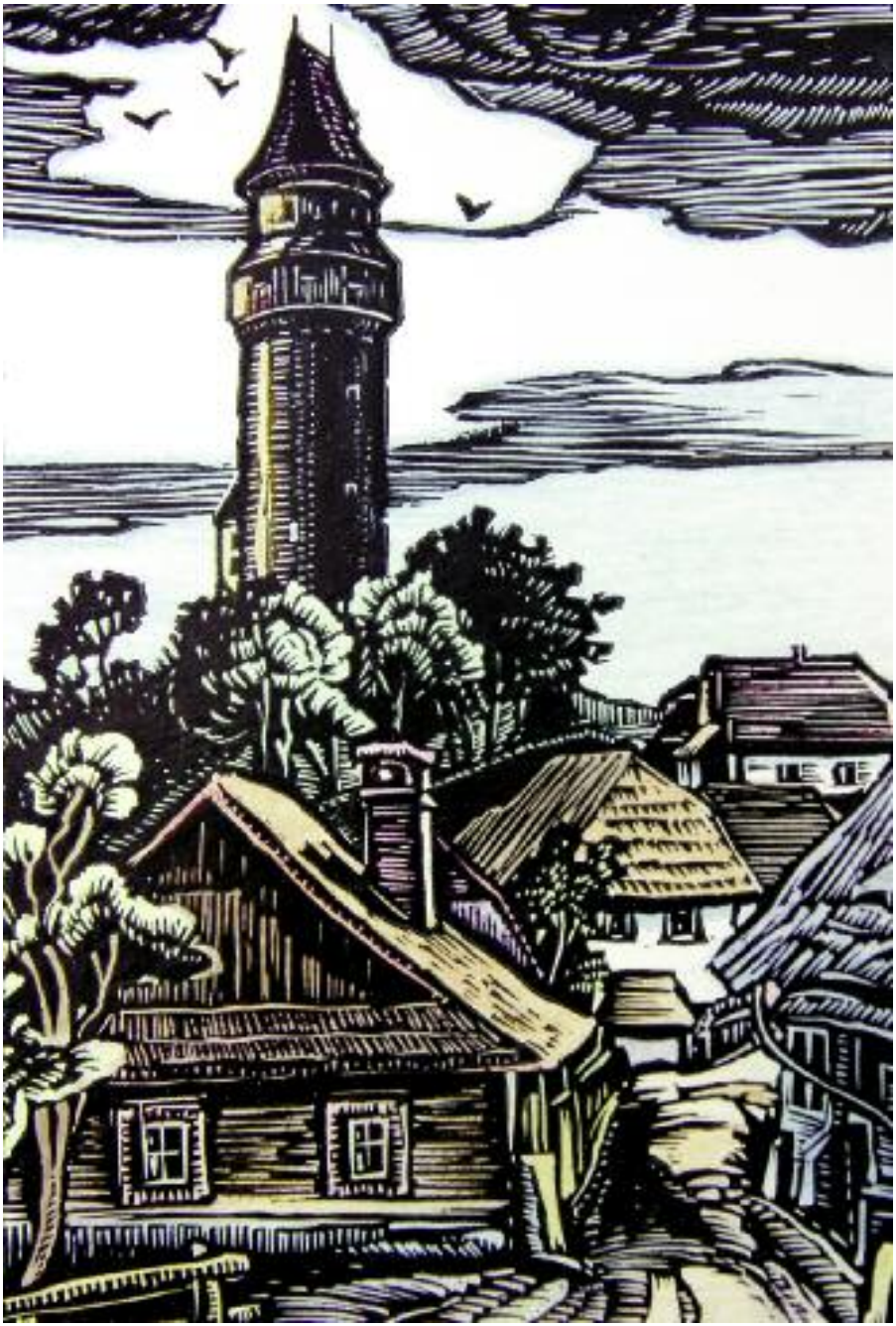
Velitelem prvního z pluků, které najal začátkem listopadu 1623 vyslanec vídeňského dvora generál Michal Adolf Althan, byl snad nejslavnější lisovčík **Stanislav Stroynowski** (kolem 1581—1626). Původně byl studentem jezuitské koleje ve Štýrském Hradci (Graz), ale kněžský talár brzy zaměnil za meč. Císařskému dvoru i královskému místodržícímu v Praze Karlu z Lichtenštejna byl velice dobře znám jako rytmistr lisovčíků v souvislosti s první výpravou do císařských zemí (1620/21 — proti českým a moravským stavům a svou účastí u Bílé hory). **Druhému pluku** velel **Baltazar Jiljí (Jędrzej Idzi) Kalinowski.** O jeho původu se toho mnoho neví. Jakýsi Kalinowski přemlouval na Litvě na jaře 1615 dobrovolníky pod své velení na úkor náboru do korouhví Lisowského. Podle výnosu sejmu z března 1619 byl Kalinowski králem odsouzen ke ztrátě občanské cti za spáchané loupeže na území Polska *(w Ojczyźnie lupiestwa czynil).* Kalinowski se podobně jako Stroynowski účastnil první výpravy do habsburských zemí r. 1620 i protiturecké výpravy na jižní Ukrajinu o rok později (bitva u Chotimi). Po této bitvě však Kalinowského vyloučil, doslova vyhnal *(vypędzil)* z královského vojska litevský vojevůdce Jan Karel Chodkiewicz, a stal se tak „dvojnásobně nežádoucím“.

Schylovalo se k zimě a Hodonín se Bethlenovi stále nedařilo dobýt. Za tohoto stavu věcí obě strany uvítaly nabídku uherského palatina Stanislava Thurza na zprostředkování příměří. Bethlen si byl vědom své mezinárodní izolace, a tak 5. listopadu 1623

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA K ČLÁNKU KRÁTKÉ OHLÉDNUTÍ ZA ŘÍJNOVOU VÝSTAVOU

Josef Krejsa
Štramberk, grafika, 27 × 19,5 cm

Antonín Smutný
Jaroňkova ulička, grafika, 13 × 9 cm

Josef Treuchel
Štramberk — podzim, olej, 31 × 86 cm

Josef Treuchel
Kotouč, olej, 38,5 × 39 cm

Jan Cmol, *Štramberk*
olej, 28 × 35 cm

Karel Toman
Štramberk od P. Marie, akvarel, 29,5 × 38,5 cm

Josef Hrubý
Jaroňkova ulička, grafika, 1925, 15 × 18 cm

K. L. Brodský
Štramberk, grafika, 6,5 × 5,5 cm

přistoupil ke kompromisním návrhům. Torzo císařské armády v Hodoníně bylo zachráněno před potupnou kapitulací a **velitelé obou stran se 29. listopadu 1623 dohodli na klidu zbraní.**

Lisovčíci byli ale ve vleku všech těchto událostí. K moravským hranicím se přesunovali z polské Ukrajiny — Volyně a Podolska, a tak **na Moravu vpadli až v prosinci 1623, kdy již Hodonín obležený nebyl a byl dohodnutý klid zbraní.** Vyslané posily již byly víceméně zbytečné. Tu a tam ještě narazili na opožděné skupiny Turků a Uhrů, které se vracely z nájezdů do střední Moravy. **Pluky „polských kozáků" tak vlastně převzaly svůj původní úkol v souvislosti s dřívější výpravou (z léta 1623), aby potíraly valašské vzbouřence a další rebelující nevolníky.**

Z korespondence gubernátora Moravy kardinála Dietrichštejna se tak dovídáme, že o Vánocích toho roku ležel na hukvaldském panství početný sbor polských *kozáků,* povolaných na pomoc císařskému vojsku. Kopřivničtí před nimi opět „zalezli do děr". Využili nepochybně čtyř stejných úkrytů v okolí jako před čtyřmi lety, když se lisovčíci v únoru 1620 řítili na Vídeň. 1. ledna 1624 byl již pluk spatřen v okolí Hranic. V registrech biskupského města Kelče zase nalezneme zprávu, že na přelomu let 1623—24 na Kelči pobýval praporec polských *kozáků.* Co se týče násilností a plundrování, to prováděli opravdu důkladně. Přestože byla mrazivá zima, prchalo před Poláky obyvatelstvo do lesů, kde pak hynulo hladem a zimou. To se stalo konkrétně u Hranic, kde pak bylo v okolním lese nalezeno na dvě stě zmrzlých osob.

Koncem února 1624 vyslal jak Kalinowski, tak Stroynowski několik korouhví do hor proti Valachům. **21. února 1624 vypálili lisovčíci Štramberk a přilehlé vesnice Ženklavu a Rybí.** Ve světle historických souvislostí můžeme uvažovat, co k tomu lisovčíky vedlo. Z vojenského hlediska se obydlí vypalovala proto, aby nemohla být použita jako následná ohniska odporu, tedy opětovně použity protivníkem. Patrně tak lisovčíci učinili, aby se tam neusídlili valašští vzbouřenci. Možností je ale několik:

1. Dá se uvažovat, že ve Štramberku byl jakýsi úkryt valašských vzbouřenců. Otázka ale je, kde. Vždyť již v červnu 1621 (kdy novojičínští radní byli donuceni vyzvat posádku poddaného hradu Štramberka, aby se vzdala císařským) byl již hrad tak zchátralý, že s námahou byly udržovány jen střechy. O nějakém vážnějším odporu posádky sestavené z valašských sedláků nemohla být ani tehdy řeč. Je sice známo, že novojičínští měšťanosté sídlívali a snad i ouřadovali během 16. století na štramberském hradě, ale byl to jistě pobyt „rekreační" (tak jako někteří biskupové olomoučtí mívali ve 14. století za „letní pobyt" hrad Šostýn). Ze zápisů o charakteru života obyvatel městečka v době třicetileté války vyplývá, že nešťastníci z vypálených domů se přesunuli na chátrající hrad, aby měli střechu nad hlavou, což ale ani tam, jak bylo výše uvedeno, neplatilo doslova. Je možné, že zjistili výskyt valašských vzbouřenců v Rybím a Ženklavě, a Štramberk „to schytal s nimi". Vypálení Štramberka a obou vesnic mohlo být součástí odvetné akce proti povstalcům v horách, ta se později nevydařila Stroynowskému jižněji, jistý „úspěch" dosáhl Kalinowski na novojickém panství o dva týdny dříve (pokud to vůbec byl Kalinowski).

2. Příčinou mohla být i „náhodná" individuální odvetná akce: v době, kdy lisovčíci v zimě hladověli a štramberské chasníky obírali o to poslední co měli, mohl některý z lisovčíků přijít rukou zoufalého chalupníka o život. Navíc sami chalupníci a domkaři se v celé situaci jistě docela těžce orientovali a to samé můžeme předpokládat i u lisovčíků, pokud nebyl přítomen katolický kněz. Vždyť před branami Vídně před čtyřmi roky lisovčíky pokládali za uherské jezdce a Bethlenovi

„Uherčíci“ byli na Lašsku nechvalně známí pokud ne roku 1623, tak zcela jistě roku 1621 (kdy společně s Valachy prošli Kopřivnicí a vypálili Příbor a Kelč). Obecně vzato, lisovčíci byli v habsburských zemích daleko nápadnější než západoevropští jezdci. Jejich vyholené hlavy s kníry, kožešinové čapky, dlouhé pláště uherského typu, červené kalhoty a okované boty ze žluté kůže způsobily, že jezdci tvořili nevšední zjev na všech mimopolských bojištích. Kronikář jednoho českého města je dokonce nazval „pestrým kvítím ze zahrady císařské“.

3. Je známo, že Dietrichštejn Nový Jičín a nepochybně i celé novojicko–štramberské panství neměl příliš v lásce. Důvodem byla luterská převaha ve městě, kterou novojičínští měšťané i radní demonstrovali před Bílou horou. Dietrichštejn, jakmile se stal po bělohorské bitvě správcem Moravy, Novojičínským nikdy neodpustil. To, že lisovčíci vypálili tři obce právě novojicko–štramberského panství, mohlo souviset i s tím, že Dietrichštejn, kterému šlo o ochránění před lisovčíky zejména jeho vlastních rodových a biskupských statků, mohl na „rebelantské panství“ lisovčíky nějak navnadit. A bývalý student katolické koleje Stroynowski měl na potrestání prostředky. Nezapomínejme, že k vypálení došlo v době, kdy ve Vídni byla delegace novojičínských měšťanů, protestující proti kardinálovu návrhu věnovat novojicko–štramberské panství jezuitům.

Ve Štramberku se traduje, že vypáleny byly především Hraničky. Jestliže se to povídá, tak se to povídá určitě dlouho a nikdo si to jen tak z legrace jistě nevymyslel. Štramberk 16. a 17. století byl právě v této oblasti osídlen nepoměrně více než jinde. Rozsah vypálení byl ale patrně větší. Kromě náměstí byly domky hustěji rozesety i podél příjezdové cesty od Kopřivnice, zatímco ve směru na opačnou stranu — na Závišice už jich nebylo tak mnoho.

Ženklava byla vsí, kde byl patrný německý ráz osady. Byla osídlena fulneckými Němci během 1. poloviny 16. století. Její obyvatelé byli nekatolíci a protestantský ráz zveličen i přítomností luteránského pastora. Tím byl mezi lety 1620 a 1625 Valentin Arnold. I touto skutečností mohla vesnice „vyčnívat z řady“. O Rybím jsem dosud nezjistil nic „podezřelého“.

I když Stroynowského korouhve byly patrně rozmístěny na Zlínsku a Kroměřížsku, zatímco Kalinowského spíše na Lipensku, Kelečsku a Hranicku, tedy severněji, nelze ani s jistotou tvrdit, čí korouhve lašské obce vypálily. Lisovčíci byli totiž, jak známo, velice operativní (denně byli schopni urazit i 80—150 km), i když v tomto případě měl každý pluk, zdá se, přidělen určitý „operační prostor“.

Podrobné mapování výskytu lisovčíků na východní Moravě a charakter jejich činnosti či bojových zvyklostí napovídá vcelku i na to, že to mohlo být i trochu jinak. Například ani na protestantském Hranicku v zimě 1623—24 lisovčíci **záměrně nevypalovali celé vesnice, jen opuštěné domy, zpustlé a opuštěné grunty a domy bořili za účelem získání dříví, kterým topili, protože jim bylo zima. Za stejným účelem mohly být i ve Štramberku či v jeho okolí vypáleny jen grunty zpustlé s opuštěnými chalupami, nikoli celé městečko.**

Podobné zveličování či nepřesnosti byly v městských zápisech v minulosti běžné: například na Hukvaldech se správcovalo od roku 1760 již z nového zámku v podhradí. Není ale pravda, jak se pouze na základě jednoho zápisu neustále píše, *že starý hrad zachvátil požár 5. října 1762*. Ani archeologický výzkum poškození ohněm

nepotvrdil. Toho dne sice na „starém zámku“ hořelo, ale pouze se pálily hromady prohnilých polic z vrchnostenských kanceláří, vyřazené listiny a spousty kartonů, fasciklů a účetních knih, které byly nashromážděny za celá staletí v zatuchlých hradních komorách a na půdách.

To, že se za třicetileté války válčilo během zimních měsíců, bylo zcela výjimečné. Koncem října nebo v listopadu totiž vojevůdci odváděli svá vojska do zimního ležení, na tzv. zimoviště. Jen málo větších bitev bylo svedeno na podzim. Turci válčili jen do svátku sv. Demetra. Zato v prosinci až březnu se nebojovalo téměř vůbec, což bylo u obyvatel známo. Samozřejmě se to netýkalo vzbouřených Valachů a jiných povstalců. Ti právě nepřítomnosti vojsk během zimy využívali. Na rozdíl od této zásady ale Poláci dorazili na Moravu právě v prosinci 1623. Lisovčíci, roztroušeni po korouhvích po opuštěných selských usedlostech, byli odkázáni sami na sebe. Zabrali tak zpustlé grunty a chalupy (např. v již zmíněné Kelči, v Hranicích, ale určitě i jinde). **Kromě starosti o jídlo si především museli zatopit, a tak velké ohně mohly být na dálku zaměněny za vypalování.**

Abych ale nepodporoval historické spekulace, rozhodl jsem se ověřit skutečnost vypálení chalup ve štramberských gruntovních knihách. Podobně, jako to prováděl ve 20. a 30. letech 20. století Čeněk Kramoliš v gruntovních registrech hranických. Tam našel údaje o gruntech obsazených Poláky. Ale měl jsem smůlu: zatímco dochované hranické registry jsou již z druhé poloviny 16. století, první zachovaná Kniha gruntovní města Stramberg je datována až od roku 1673. U několika důležitých gruntů sice byla zmínka o převodu majetku, koupi atp. učiněném dříve (1627, 1640, 1645), ale o Polácích ani slovo. Celý problém zhoršuje i skutečnost, že obec koupila rathúz teprve roku 1645. Dříve tam starosta úřadoval po domech. Je možné, že starší gruntovní knihy existovaly a že vzaly za své právě při nějakém tom požáru. Historik Štramberka Josef Adamec si dal práci srovnat štramberské usedlíky podle zápisu v pamětním listě z roku 1614 s těmi, kteří jsou zapsáni v Registrech zakupnich gruntuv ... z roku 1629. Zjistil, že tu zůstalo jenom 24 hospodářů z roku 1614. Co se stalo se zbývajícími jedenadvaceti, jejichž jména už nenacházíme, nelze povědět. Snad někteří zemřeli, jiní možná rozšířili počet exulantů. Možná je vyhnala bída a protireformace, nařízená na Moravě již v roce 1625. Z té doby se ve Štramberku nezachovaly žádné zprávy. Proto nezbývá než věřit kronikám; ty prozradily, že *„…21. února 1624 kozáci — válečný lid z Polska — táhnoucí na pomoc Ferdinandu II., drancovali a sužovali lid a krajinu a vypálili Štramberk, Ženklavu a Rybí.**Ve Štramberku zůstalo naživu jen sedm sousedů a jediná kráva.** Město Štramberk skrze vojsko bylo vyplundrováno všecko, v nic a popel obráceno bylo a nic než toliko pevnost neb zámek, do kterého se obyvatelé retterirovali, v své celosti zůstal a obsazen byl…“* Z dostupných pramenů tedy vyplývá, že vypálen byl.

Lisovčíci se tak ve Štramberku a okolních vsích chovali přesně tak, jak se choval jejich velitel Lisowski v roce 1615 v Rusku. Tehdy vypálil množství ruských měst a vesnic. I ostatní velitelé po Lisowského smrti bojovali metodami teroru a spálené země. Ostatně sami polští historikové nazývají lisovské výpravy *wyprawy terrorystyczne*.

Poláci ale záhy utrpěli i zdrcující porážku, což se stalo začátkem března 1624 ve vsetínských horách. Tehdy byly ve svém táboře přepadeny a **úplně zničeny minimálně dvě korouhve pod velením samotného Stroynowského.** Moravské zápisy

Rembrandt: Polský jezdec

Gubernátor Moravy kardinál František z Ditrichštejna

uvádějí, že oddíly polských kozáků se právě připravovaly na trestnou výpravu do hor proti Valachům. Celé akci velel mladý Václav Januštík z Kostelce. Byl to syn kosteleckého mlynáře Jana Štiky (odtud Januštík), který přišel o život, když jeho mlýn vyloupili lisovčíci před čtyřmi lety. Václav se pak přidal ke vzbouřeným Valachům a brzy velel vlastní družině jako schopný hejtman. Dokázal zorganizovat výtečně fungující výzvědnou síť, prostřednictvím které dostával hlášení o pohybu vojenských oddílů i rozmístění posádek a jejich táborů v okolí. Jedno z tajných stanovišť, kde si vzbouřenci předávali zprávy, bylo ve Zlíně na kavatě. Tam totiž žila jedna z Václavových sester — Kateřina (jejich matka a pět sourozenců dříve umrzlo v lesích, když tam prchli před císařskými žoldáky). Registry jednotlivých měst si však protiřečí, kde přesně k bitvě došlo; uvádějí Fryšták, Kostelec u Zlína nebo jen nepřesně Vsetínské vrchy. Bylo prý zaskočeno a rozprášeno 7 korouhví Stroynowského, čítajících 700—1 000 jezdců. Podle moravských zdrojů měla být tehdy pobita až téměř polovina z nich — na 500 lisovčíků. Udávaný počet ztrát ale kritizují polští historikové jako silně nadnesený, jelikož jedna korouhev měla asi sto jezdců. Píší o dvou úplně zničených korouhvích. Tento první úspěch Valachů však způsobil, že zradikalizovaní Valaši vyháněli polské posádky ze sousedních měst a městeček — z Lukova, Fryštáku a Kostelce.

Ale kromě nepřátel se lisovčíci potýkali s existenčními problémy a především s hladem. 22. února 1624 udával Dietrichštejn ve svém dopise císaři, *že mnoho vsí i městeček zpustlo, poněvadž obyvatelé spásu hledají před vojskem, zvláště polským, v lesích*. Kardinál si trpce stěžoval na loupeživé počínání lisovčíků, kterým trpěly zejména jeho rodové i biskupské statky. Císař vážně uvažoval o uvolnění lisovčíků ze služby, ale — jako dříve — neměl pro ně peníze na vyplacení žoldu. Na kardinálovu naléhavou stížnost proto celkem bezradně odpověděl, že by polské kozáky ihned propustil, kdyby je jen měl čím zaplatit. 12. března 1624 proto odepsal Dietrichštejnovi, že osvobození Moravy od přítomnosti kozáků závisí na získání padesáti tisíc florenů. Kardinál 18. března odpověděl, že nejenže nemá takovou částku, ale že sám denně upadá do nových dluhů. Podle jeho korespondence čítal polský sbor asi 15 000 mužů a 20 000 koní, což byl nemalý problém pro zásobování. Tehdy Baltazar Jiljí Kalinowski uvědomil olomouckou městskou radu, že jeho vojáci trpí nedostatkem jídla a pití, a žádal, aby je poskytli. Jeho žádosti bylo vyhověno, neboť později poslal vozy pro potraviny a žádal také, aby měšťané přidali nějakou tu bečku piva.

Mezitím se ale udály v Polsku události, které lisovčíkům moc nepřály. Bylo zvláštní ironií osudu, že úspěch císařské služby, který prodloužil existenci lisovčíků jako ozbrojené formace, zároveň uspíšil konec tohoto společenství. Zpráva o vyslání dvou pluků ze země totiž způsobila v Polsku vlnu obav. Za prvé — jestliže by sejm zbavil lisovčíky rytířské cti, distancoval by se tím vlastně navenek od jejich činů. Za druhé — vyvstala obava, aby Poláci svými činy ve službách císaře nevyprovokovali odvetu Sedmihradska nebo dokonce samotné osmanské říše, se kterou mírová smlouva uzavřená roku 1621 u Chotimi dosud nebyla stvrzena vladaři. Za třetí — především hrozilo nebezpečí, že pokud budou lisovčíci existovat, budou nové vlny loupeží, drancování, násilností a opětného oslabení vnitřní bezpečnosti.

Pro samotné Polsko a polský sejm tak byla existence lisovčíků větším břemenem, než jaký z nich byl užitek (Polsko bylo stále v podstatě neutrální zemí a přestože polský král měl za manželku sestru císařovu, stálo oficiálně mimo evropský konflikt).

Proto během zasedání sejmu, který se sešel ve Varšavě 11. února 1624, uznal jeho maršálek (předseda), březský pán Jan Łowicki, *že najímání vojáků do cizích služeb bez vědomí panovníka, a o to více bez vědomí sejmu, je nepřípustné. Bylo to zakotveno v usnesení Nařízení o obraně země vzhledem k rozbrojníkům.* **Vyplývá z toho, že sejm byl znepokojen kriminálními činy lisovčíků nikoli na císařském území, ale na území polském, ještě během přesunu k hranicím země. Je tedy naprosto naivní předpokládat, že korouhve lisovčíků se při svém přesunu polským územím pohybovaly spořádaně a slušně, a teprve za hranicemi začaly loupit.**

Král se o uzavření míru a jeho podmínkách dověděl až 23. května 1624. Uzavření míru mělo nejen na královském dvoře, ale v celé polské společnosti, velkou odezvu. Sejm požadoval urychlený návrat lisovčíků. Pluk Stanislava Stroynowského se ale podařilo odvolat teprve v červenci. Na výplatu žoldu měli čekat při hranici se Slezskem. Poslední korouhve se však vrátily do Polska teprve před koncem září 1624. Dle kronik mnoha městeček leželi polští kozáci ještě dlouho po vesnicích východní Moravy, čekajíce před svým odchodem do Polska na výplatu dlužného žoldu, bez něhož nechtěli odejít. Například meziříčští měšťané nemohli z obav před hladovějícími vojáky opustit město, aby si po vesnicích zakoupili zásoby a potraviny. Dopisy kardinála Dietrichštejna to také potvrzují: *Poláci byli propuštěni z císařského vojska k vyplacení žoldu na panství Starý Jičín, ale leželi tu od počátku května 1624 do konce září. Měli naloupeného mnoho šatstva mužského i ženského, šperků, peněz a chovali se jako ďábli. Po jejich odchodu vypukly nakažlivé nemoci.*

20. června 1624 vyslal král Zikmund vstříc **pluku Baltazara Kalinowského** svého tajemníka Samuela Targowského. Ten měl praporcům zastoupit cestu ještě před vstupem do Polska. Setkal se s nimi „kdesi na Moravě". Přečetl královo poselství, ve kterém panovník nařizoval, aby neprodleně po překročení hranice vydali osoby nejvíce provinilé. Jejich korouhve měly být rozpuštěny. Na nejbližším obecním úřadě, tak jak to nařizoval řád, měli sepsat hlášení o účasti ve výpravě. Poté se měli rozjet do svých domovů a tam očekávat rozhodnutí sejmu, jenž se měl brzy sejít. Lisovčíci podmínky přijali a plukovník i rytmistři sepsali a podepsali požadované hlášení. Vydali provinilce; jistěže ne plukovníka, ale několik rytmistrů: **Mięsobowského, Wakowského** a **Wesolowského,** a z mužstva: **Jezierského, Wiśniewského** a **Wojtkowského,** kteří byli uvězněni na osvětimském zámku. Jak bylo naloženo se zbylými lisovčíky, není známo.

Je možné, že jmenovaní žoldáci mají na svědomí i vypálení Štramberka? — Těžko říci. **Patrně se ale jedná o jména provinilců, kteří mají na svědomí zvěrstva spáchaná ještě na polském území, při přesunu na Moravu.**

Poslední věrné lisovčíky později kolem sebe soustředil opět Kalinowski. Byli včleněni do útvaru Gottfrieda Jindřicha Pappenheima, jednoho z těch, které na výsluní doby dostala válka. Pod Kalinowského velením došli do italské Ligurie, kde po boku španělských regimentů bojovali o markrabství Zuccarello. Sám **Kalinowski, jehož jednotky měly na svědomí nepochybně neporovnatelně více válečných zločinů než Stroynowského,** odešel po ukončení bojů do pruských služeb a tam jeho stopa mizí.

I pluk Stanislava Stroynowského byl s největší pravděpodobností rozpuštěn jako trest za prováděné loupeže. Plukovník se stal zajatcem slezského knížete Jindřicha Václava. Pravděpodobně se jednalo o odplatu za nájezd jeho lisovčíků na ženský klášter v Trzebnici v červenci 1623. Slezský kníže však vysloveně nevěděl, co si s ním má počít. Obrátil se proto na polského krále a ten navrhl jeho propuštění, ale za úče-

Jozef Brandt: Lisovčíci před hospodou

Jozef Brandt: Lisovčíci — střelba z luku

lem plukovníkovy deportace císaři, w którego służbie przecież pozostawal. Tak se nakonec i stalo. Stanislav Stroynowski dostal svobodu, pobýval ve Slezsku na různých místech, ale počátkem léta 1626 byl zavražděn. Jeden z příslušníků rodu Dzialyńských plukovníka v osadě Pakości zastřelil. Jednalo se o blíže neznámé vyřizování účtů. Dzialyński se později hájil, že ho vlastně popravil a že konal ve shodě se závěry sejmu. Ale z oslavné básně napsané anonymním autorem na počest Stroynowského vyplývá, že hlavní pohnutkou Dzialyńského činu byla naděje na bohatou odměnu, což bylo též ve shodě s původním prohlášením sejmu.

Co vlastně říci na závěr? Polská populace je známa vřelejším vztahem ke své vlastní historii než populace česká. Na jednom internetovém diskusním fóru probíhá polemika též o lisovčících. Dovolím si zveřejnit názor jednoho pisatele: … *Já lisovčíky vůbec neobdivuji. Mé rodné město (Radomsko) r. 1626 vydrancovali, lidi zahnali do stodol a ty podpálili. Jen tak pro zábavu…*

Jakási polská charakteristika lisovčíků tvrdí, že *lisovské korouhve patřily k vůbec nejlépe vycvičeným jednotkám z doby třicetileté války.* Toto tvrzení by mohlo být pravdivé, ale já dodám ještě jedno: **lisovčíci určitě patřili k nejlépe vyškoleným loupežníkům, násilníkům a vrahům všech válečných dob…**

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA:

- Bärner H.: Kronika Nového Jičína 1607—47, Zemský archiv v Brně, Sbírka Cerroniho
- Dangl V.: Bitky a bojiská v našich dejinách, Perfekt, Bratislava 2005
- Dějiny Města Kelče, kolektiv autorů, město Kelč — ALDA Olomouc 2004
- Dějiny Ostravy, kolektiv autorů, Profil, Ostrava 1967
- Domluvil: Paměti města Val. Meziříčí a městečka Krasna, Brno, 1877
- Dorazil O.: Vládcové v dějinách Evropy — 5. díl, Amlyn, Klatovy 1992
- Dostál F.: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války, Krajské nakladatelství, Ostrava 1962
- Dvořák R.: Dějiny Markrabství moravského, Nakladatelství A. Píši, Brno 1906
- Fukala R.: Sen o odplatě (dramata třicetileté války), Epocha, Praha 2005
- Jalůvka I.: 390 let od tragických událostí na Moravě — polští lisovčíci a Sarkander, Měsíčník města Příbora, únor — květen 2010
- Kočí J.: Boje venkovského lidu v období temna, Naše vojsko, Praha 1953
- Magnuszewski W.: Z dziejów elearów polskich, Państwowe wydawnictwo naukowe, Varšava — Poznaň 1978
- Moravské Kravařsko, kolektiv autorů, nákladem učitelstva, Příbor 1898
- Polišenský J.: Třicetiletá válka a evropské krize 17. století, Svoboda, Praha 1970
- Sláma F.: Dějiny Těšínska, Matice lidu, Praha 1889
- Turek A.: Hrad a panství Starý Jičín, Vlastivědný ústav v Novém Jičíně, Nový Jičín 1978
- Vojenské dějiny Československa — II. díl, kolektiv autorů, Naše vojsko, Praha 1986
- Vojkovský R.: Hukvaldy — hrad východně od Příbora, Beatris, Dobrá 2004
- Wisner H.: Lisowczycy, Bellona, Varšava 2004
- Záhorská kronika, periodikum, (články Č. Kramoliše, B. Indry, F. Zapletala), čísla z let 1926—39, Dolní Újezd u Lipníka n./B.
- 700 let valašské obce Kozlovice, kolektiv autorů, OÚ Kozlovice, Kozlovice 1994

ŠTRAMBERSKÉ DOTEKY

Věra Horáková

PODLETÍ

Kdybychom se zeptali dnešních mladých lidí, co to byla „žerna“, jen málokdo z nich by dovedl správně odpovědět. Žerna — to byly ruční mlýnky našich předků. Zhotovené ze dvou tvrdých kamenů do kulatého tvaru, vykonávaly užitečnou i potřebnou práci. Kameny byly dva — dolní větší s vytesaným hlubokým kruhem. Ten druhý — menší, musel přesně zapadat do dolního. Vrchní kámen byl opatřen pevnou dřevěnou tyčkou — tvarovanou „akorát do dlaně“ (říkalo se jí ručka), a malou dírou, do které se sypalo zrno. V paměti mi utkvěl i výraz pro pomleté obilí — říkalo se mu „vrťanka“. Sloužilo ke krmení dobytka, z jemnější proseté mouky se pekl chléb. Musela to být namáhavá práce otáčet těžkým kamenem. Později jej už nikdo nepotřeboval. Vzpomínám na kamenný „stroj“, jak ležel dlouhou dobu už nepotřebný a všemi zapomenutý u zdi babiččina dvorku. Leckde dodnes „dělá parádu“ v okrasných zídkách zahrad. Mouku si pak nosila v sáčku z nedalekého obchůdku.

Když se pomalu začal naplňovat čas oblíbeného prázdninového volna, a z polí táhla sladká vůně dozrávajících „doranzií“, hrušek, ale i obilí stojícího v „mandelech“, přišel očekávaný čas výmlatů. Tím dnes už zvláštně znějícím slůvkem, tehdy mezi lidmi však běžně a často užívaným, se označuje seskupení patnácti snopů stojících na poli. Byl to čas, kdy „bylo horko jako ve žniva“ a na nějž jsme jako děti už netrpělivě čekaly. Blížil se vrchol léta, odehrával se v roce jen jednou a my jej mohli vychutnávat ještě s řádkou bezstarostných dní. Byl pro nás něco jako divadlo, scéna připravená k provozování bez vstupného a plná zajímavostí.

To jsme už pozorovali, jak k našim sousedům — u Hyklů (na Štramberku zvaných ne jinak nežli u Skypalů (přízvisko přenechala rodině prababička, která se před mnoha léty do rodiny přivdala). To, aby bylo tradici učiněno zadost, neboť většina štramberských obyvatel vlastní jména dvě — to skutečné a také přízvisko kvůli lepšímu poznání, o kterého Hykla vlastně jde. V jejich dílně pod šikmou střechou, stojící spolu se stavením ve svahu blízko horní brány, měli umístěný svůj záhadný stroj — motorovou mlátičku. Pro nás všechny malé okolo nesmírně zajímavou mašinu, během celého roku ztichlou a odpočívající pod velikou plachtou, která se však uměla v onom svém období pořádně rozechvět a rozkřičet, takže přehlušila i veškeré zvuky v okolí. Za příznivých podmínek a letních suchých veder jsme mohli pozorovat, jak se do svažitého kopce nad náměstím — jeden za druhým — blíží těžké žebřiňáky, tažené dvojicí unavených kravek nebo koní, až po okraj naložených svázanými snopy. Na samém vršku pořádné fůry, hrubým lanem přitaženým k pavéze, červený kus látky oznamoval konec povozu. V úsporně uložených svazcích obilí, ve slunci svítících jako zlato, bývaly zabodnuty vidle nebo hrábě „mlečů“, kráčejících při voze. Býval to i pro silný koňský potah tvrdý oříšek vytáhnout do svahu těžký vůz, a tak často pomáhali i lidé, když pod okovaná kola podkládali těžký kámen.

Pak se pomalu začal rozvíjet děj, na jehož konci bylo vidět naplněné pytle s novou úrodou. Hlavním organizátorem a řídící osobou byl majitel mlátičky obsluhující

stroj, s brýlemi na očích a rouškou na ústech. Beze slov — jen pomocí významných posuňků, přijímal od podavačů již rozvázané snopy, opatrně je vkládal do stroje, kde vibrovalo kovové síto a posouvalo natřásající se slámu ven ze stroje. Odebíraly je ženské hrábě a pod strojem se vrstvila zlatá hromádka obilí. Celá osádka stroje se ztrácela v oblacích úlomků z plev, kýchala a stírala pot z čela. Byl to na tehdejší dobu obdivuhodný vynález a velký pomocník při těžké práci. Později byl odprodán a po vlastní ose — za těžkým traktorem — putoval až kamsi na Slovensko.

Vždyť tomu nebylo zas tak dávno, kdy se dozralé „zboží“ dovezené z pole ukládalo ve stodolách. Po částech se pak mlátilo, třeba i celou zimu — jak jinak nežli cepy. Někteří z nás si jistě pamatují na malé stodůlky vyzdobené rozvěšenými cepy na dřevěných trámech, s udusaným mlátkem uprostřed, kol dokola ověnčeným čekajícími, ještě plnými, snopy. Na sýpce — u nás na půdě — se pak obilí přehazovalo dřevěnou lopatou a ukládalo do starých truhel, nebo „kadlubů“ (nádoby zhotovené vydlabáním vnitřků silných stromů).

Teplý čas podletí je spojen s dalším fenoménem štramberských prázdnin — celými hejny užitečných a milých ptáků. Skupinami čilých, a hlučných rorýsů, kteří denně od časného jitra přeorávali oblohu nad námi svými kotvovitými křídly, a milým štěbetáním vlaštovek. Nebylo divu — všude okolo byly chlévy — domovy krav i koní, nebo alespoň chlívky s drobným dobytkem. A kde byl dobytek, byly mouchy — potrava ptáků. Od té doby vím, že rorýs odlétá jako první – již s prvními srpnovými dny. Zato vlaštovka s jiřičkou nás nerady opouštěly a vydržely až do doby, kdy nás čekala škola a strniště začala zarůstat jetelinou — „strnižčankou“. Rádi jsme si prohlíželi jejich miskovitá hnízda umístěna u stropu ve chlévě a z nich vyhlížející hlavičky „mladých“ čekajících na přísun potravy od svých ustaraných rodičů.

A tak bychom mohli dál vypravovat o době, kdy všechno bylo jinak. Kdepak — člověk nesmí nikdy přestat vzpomínat a snít, vždyť vzpomínky léčí…!

Žitko krásné — bude chleba,
žehnej Pán Bůh — je ho třeba !

BRATŘI, SESTRY, BUĎME JEN VESELÍ, BRATŘI, SESTRY, RADUJME SE ANEB ŠTRAMBERSKÉ KUPELE

Místo, v němž se obyvatelé lázeňských měst, ale i lázeňští hosté domácí i zahraniční, rádi scházívají k očistě těla, ozdravnému pobytu i zábavě, bývá většinou zváno „lázněmi“. Ne tak ve Štramberku. Ten již po mnoho let užívá svého méně obvyklého lidového výrazu na moravském území — kupele.

Kolik prostých lidí okolo nás již odešlo do nenávratna a čas šetrně a nenápadně setřel jejich tichou stopu. Na jednoho z nich, prostého, avšak osvíceného štramberského „tkalce a sukenika“ Johana Bayera (též Bajara), zůstala vzpomínka nezapomenutelná.

„Tatičeg byli promyselni, hojně čnuli a vyznali se v zelinách. Potajmu ledakemu poradili, aby sy uvařil hlisnik (zeměžluč), polynek hořku dětělinu nebo aď děcko okupe parurazy v jehliču, v mateřance, v dobrej mysli. Svět zvyk si chodiť g Bajarovi, jag mu něbylo dobře“. Takto vzpomíná na svého otce a osvědčené léčebné postupy jeho dcera.

Jak krásně nám dnes zní: *„Navařtě kotel ovesné slamy, musí se kupať, piť hodně žinčice a brzo budě zas chodiť“.*

To vše se událo před více nežli 150 lety, kdy prostý, ale osvícený muž viděl dál, nežli lidé okolo něho a byl jim prospěšný. Činil tak za pomoci vody tryskající odpradávna z půvabné hory, která má sílu i odvahu léčit. Stačí ji obejít dokola, pečlivě spočítat léčivé prameny i studánky, a není jich málo, kterými oblažuje lidi. Věčný a neúnavný koloběh přírody, jakési perpetum mobile, vyzývá k radosti a vrací rytmus do žil.

To je blahodárný úděl vody vyvěrající z útrob hory, jež je po zásluze odedávna zvaná jako „Bílá“. A právě někde tu, pod teplým kolosem Kocvínku, kde končí bílá skála, mění se v široký úrodný úval s pásy polí i menších políček. Malebná krajina je dělená tu a tam zelenými remízkami, s cestičkami mezi poli plnými jemného písku, a malými ostrůvky trávy. Půvabné údolí je sice zváno jako „Bělá“, malované však režnou žlutí dozrávajících lánů, lemováno zástupy máků i modří čekanky, jež se znovu hlásí k životu po letech vytrvalého ničení.

Zelené místo pod deštníky vzrostlých stromů a nedaleko půvabného podhradí se kdysi dávno stalo vyvoleným místem pro stavbu prostých dřevěných staveb s dubovými vanami, kde se odehrával proces léčby. A nejen vodou, bylinami, mlékem a žinčicí, ale i promyšleným programem v čarokrásném prostředí, úsměvem a vlídným slovem.

Později se místo jeho „kupelí“ stalo i místem kulturním. Lidé se tu vždy rádi scházeli pod zelenými stromy, mezi okouzlující krásou luk a polí. Na vycházce můžete obdivovat krásu vysokého nebe s bílou grafikou mraků plujících kdesi daleko za horizont.

„Bratři, sestry, buďme jen veselí, bratři, sestry — radujme se!“
Myslím, že těmito slovy se před mnohými lety zahajoval tanec zvaný Česká beseda. Řadový tanec, mezi lidmi oblíbený pro krásu lidových popěvků.

„Počkej, já povím, žes na mně loudíval, počkej, já povím, žes na mně chtěl.
V zahrádce kytičku, na cestě hubičku, počkej, já povím, žes na mně chtěl!“

Je to už tak dávno. Bylo po válce a psal se pravděpodobně rok 1946. Vzpomínky se vyrojily jako hejno včel. Ale dětská paměť je vděčná zásobárna vzpomínek a pocitů, z nichž pak čerpá po celý život. Tehdy se v „kupelach“ odbývala kulturní akce — snad výlet některého z mnoha spolků, jichž se po dusném období války utvořilo ve Štramberku hned několik.

„Andulo, vem kosu, pojedeme do rákosu, Andulo, vem kosu, pojedeme tam“.

Pod dohledem mé tety — svobodné dívky — a několika jejích kamarádek, jsem pod chladivou zelení lip a kaštanů viděla poprvé tancovat Českou besedu ve skutečných krojích. Byl to pravděpodobně první impuls mého obdivu k lidovému oblečení, kráse barev a výšivkám vůbec. Pamatuji se, jak jsem se ji držela za ruku a bedlivě sledovala pohyb napěněných, vzdouvajících se sukní, bělostných rukávců, ohnivých stuh v květinových věnečcích na hlavách a tanec nohou v černých punčoškách. Mužský kroj přitahoval bílými kohoutími péry za „klobučkem“ a vyleštěnými botami. To mladí tenkrát tancovali za doprovodu dechové kapely usazené pod stříškou lázeňského pavilonu. Zážitek na celý život nevyprchal, naopak, stále se vrací.

„Už nám tak nebude, až se oženíme, už nám tak nebude, až se vdáme.
Dáme si dělati, kolíbku na děti, už nám tak nebude, až se vdáme“.

Češi tančili rádi již odpradávna. Domácí zábavy před první polovinou 19. století byly vystřídány úspěšnými bály, na které však chodívali jen „pozvaní“ prostřednictvím „zvací komise“. Snad vás bude zajímat, že teprve po roce 1848 se začalo používat vyzvání k tanci slovy „smím prosit?“, a to jen ve městech. Zprvu byl „bál“ brán jako pobuřování a tanec blízko sebe jako nemravný. Nejvíce se tančily „tance řadové“, a to polky — také z díla Bedřicha Smetany.

Rovněž tanec Česká beseda patřil mezi tance řadové. Jeho velkým popularizátorem byl Jan Neruda — sám vášnivý tanečník a propagátor lidových tanců. Česká beseda je plná prostých a příjemně se střídajících rytmů, hlavně polek a valčíků, s hudbou plnou ornamentů. Mísí se v ní řada „trefných“ textů, ale i prosté lidské radosti, je plná galantních úklon a podupávání.

Pohyb a radost ovládl bály, plesy a merendy. Besedu tančila tenkrát celá Praha, dokonce celá Evropa. Jako oblečení sloužil většinou smoking s bílou vestou, hedvábnou košilí, s kokardou nebo fáborem na klopě předtanečníka – prvního v řadě. Ozdobou večera bývalo oblečení dam v nákladných toaletách. Dnes si jen těžko do-

vedeme představit, že k plesovému veselí patřil i vytištěný plesový pořádek a seznamy rodin, které byly pozvány, což se považovalo za velkou čest.

„Kdybys byl Jeníčku poslouchal matičku, nemusels‘ nosívat po boku šavličku,
Po boku šavličku a koně vraného, nemusel’s poslouchat člověka cizího“.

Morava se přihlásila ke svému rázovitému oblečení — kroji. Půvabné oděvy, na které si pamatuji u příležitosti tance České besedy ve štramberských kupelach, byly kroje kyjovské — s náročným černým vyšíváním.

Na snímku — ti starší z vás — ještě snad poznají někoho z tehdejší „štramberské omladiny“.

Prameny:
Z vysílání stanice Vltava — ČR 3
J. Adamec — Štramberk v zrcadle času

Jaroslav Kolátek
Štramberské hodiny, akvarel, 42 × 30 cm

